

Дерев'янка С. Типологія емоційно благополучних / неблагополучних персонажів у європейській літературі 17-20 ст. Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Achievements of Science and Applied Research» (March 30 – April 1, 2026, Dublin, Ireland). European Open Science Space. 2026. 210-213 p.

ТИПОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНО БЛАГОПОЛУЧНИХ / НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ ПЕРСОНАЖІВ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XVII-XX ст.

Дерев'янка Світлана

кандидат психологічних наук, доцент
svet17788@ukr.net

доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю вивчення емоційно благополучних та емоційно неблагополучних персонажів європейської літератури XVII – XX ст., що сприятиме рефлексії над «вічним» питанням: «що допомагає людині почуватися щасливою?». Виокремлення типів емоційно благополучних / неблагополучних людей (на прикладах літературних персонажів) ґрунтуватиметься на міждисциплінарному тренді поєднувати психологію з літературознавством та на сучасному інтересі суспільства до позитивного функціонування людини [4; 5].

Об'єктом нашої уваги є різноманітні художні образи літератури XVII – XX ст., мета дослідження – аналіз та класифікація основних типів емоційно благополучних персонажів на основі критеріїв гуманістичної психології.

Теоретичну основу нашого дослідження склали основні принципи гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс), оскільки представники саме цього напрямку психології зробили акцент на позитивному потенціалі людини, пошуках сенсу життя та можливостях самореалізації – основних індикаторів феномену емоційного благополуччя.

Методологію дослідження складають порівняльно-історичний метод та психологічний аналіз художнього образу літературних персонажів.

Джерельну базу дослідження типології емоційно-благополучних / емоційно-неблагополучних персонажів становлять відомі художні твори європейської літератури XVII – XX ст.: «Премудрий Гідалго Дон Кіхот з Ламанчі» Мігеля де Сервантеса Сааведри (1605 – 1615), «Страждання молодого Вертера» Йоганна Вольфганга Гете (1774), «Граф Монте-Крісто» Олександра Дюма-батька (1844 – 1846), «Портрет Доріана Грея» Оскара Уайльда (1890), «Поліанна» Елеонор Портер (1913), «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері (1943), «Старий і море» Е. Хемінгуея (1952).

Розширення хронологічних меж до XVII століття зумовлене необхідністю літературного твору, що започаткував європейську традицію психологічного аналізу емоційного благополуччя.

Відбір творів здійснювався за принципом цілеспрямованого підбору на основі наступних критеріїв: (1) наявність персонажа-носія (одного з виділених типів емоційного благополуччя / неблагополуччя); (2) канонічність (як хрестоматійний приклад певного явища); (3) географічна репрезентативність (відображення основних європейських літературних традицій); (4) жанрова різноманітність. Зазначений підхід дозволяє уникати суб'єктивності у виборі матеріалу та забезпечити репрезентативність дослідження.

Для визначення критеріїв емоційного благополуччя літературних персонажів у даному дослідженні використано індикатори на основі аналізу моделі психологічного благополуччя К. Ріфф (самоприйняття, позитивні стосунки, автономія, управління середовищем, мета, особистісне зростання) [9], концепції «звичайної магії» резилієнтності А. Мастена [6], та коцепції автентичності К. Роджерса [8].

Основні критерії емоційного благополуччя та типи емоційно благополучних осіб (на прикладі літературних персонажів):

1. *Резилієнтність* як здатність пристосовуватися до стресових подій життя, здатність виходити з криз зі збереженням або зростанням особистісного потенціалу. У літературних персонажів резилієнтність проявляється в тому як саме переживає життєві кризи та страждання персонаж, які внутрішні та зовнішні ресурси знаходить для відновлення.

Даний критерій яскраво уособлено в образі канонічного прикладу резилієнтності в світовій літературі – Сантьяго (з роману Е. Хемінгуея), який виявив стійкість через професійну гідність та спорідненість з природою. Цей образ відповідає типу емоційного благополуччя: «адаптивно-стійкий тип» (резилієнтний тип).

2. *Автентичність* як відповідність між внутрішніми емоційними переживаннями та зовнішніми їх проявами. По суті це вірність своїй сутності, здатність залишатися самім собою у будь-яких обставинах життя, дозвіл собі бути щирим навіть серед «нещирих» суспільних виявів.

Цей критерій уособлено в образі персонажу Маленького принцу (Антуана де Сент-Екзюпері) – дитяча безпосередність та щирість протиставляються дорослій фальші. Означимо цей тип як «автентичний» тип емоційного благополуччя.

3. *Емоційна зрілість*, яка ґрунтується на здатності усвідомлювати емоції (особливо негативні – смуток, тугу, гнів, страх та ін.), приймати їх та інтегрувати у власний досвід. Ця здатність передбачає повне прийняття будь-яких емоційних проявів, своєрідна «любов» до внутрішнього світу переживань (як власних, так і переживань інших).

Яскравим носієм критерію є образ Поліанни (Е. Портер) – емоційна зрілість виявляється через «гру в радість», трансформацію болю в надію та зцілення. Даний тип позначимо як «емпатійно-зрілий».

Для визначення критеріїв емоційного неблагополуччя у дослідженні було використано індикатори на основі аналізу концепції «темної тріади» особистості, що була формалізована у працях Делроя Полкаса та Кевіна Вільямса [7]; феномену его-дистонії («неприйняття себе») у контексті меланхолії в психоаналізі (З. Фрейд) [3]; концепції гедоністичної адаптації Філіпа Брікмана [1] та екзистенційної порожнечі Віктора Франкла [2].

Основні критерії емоційного неблагополуччя та типи емоційно неблагополучних осіб (на прикладі літературних персонажів) проявляються у трьох дисфункціональних стратегіях емоційного функціонування:

1. Екстерналізація внутрішнього болю через зовнішню агресію та жорстокість. Демонстровані агресія та жорстокість до інших не є випадковими, це помста світові за власні страждання, наслідок переживання психотравми.

Даний тип є втіленим в образі графа Монте-Крісто (за О. Дюма), який зовні виявляє жорстокість – але не спонтанно, а системно; він руйнує життя тих, хто його зрадив. Помста цього персонажа – прямий прояв його власної неопрацьованої травми. Даний образ співвідноситься з типом емоційного неблагополуччя: «травматично-агресивний».

2. Саморуйнування через патологічну рефлексію та меланхолію. Меланхолійний стан провокується через надмірну зосередженість на власних думках та переживаннях. Одночасно це зневіра в себе, невідпрацьований травматичний досвід.

Ідеально даний тип уособлюється у образі літературного персонажа Вертера (з твору Гете). Це класичний архетип меланхолійного саморуйнування в європейській літературі, презентуємо цей образ як «патологічно-меланхолійний тип».

3. Уникання реальності через деструктивний гедонізм та байдужість. Це не прагнення до задоволення, що властиве будь-якій людині зі здоровою психікою. У даному випадку провідним є страх реального життя та, як наслідок, поринання у світ безперервних насолод з ілюзорною метою позбутися тривоги, а насправді втрата зв'язку з реальністю та сенсу життя.

Яскравим образом деструктивно-гедоністичного ставлення до життя є образ літературного персонажу О. Уайльда – Доріана Грея.

Виокремлені вище три індикатори – це три шляхи «втечі від благополуччя»: втеча в зовнішнє (насолода та гедонізм), втеча вглиб себе (ескапізм та меланхолія), напад на світ (агресія та жорстокість).

Проміжне місце між запропонованими типами займає образ Дон Кіхота з роману М. де Сервантеса. Цей персонаж неможливо однозначно віднести до одного з типів емоційного благополуччя / неблагополуччя. Образ Дон Кіхота сприймається як амбівалентний тип – з одного боку, він демонструє риси автентичного благополуччя (цілісність світогляду, абсолютну вірність своїм принципам, щирість, здатність до відновлення після поразок), з іншого боку – автентичність цього персонажу ґрунтується на ілюзорній реальності, що зближує його з типами емоційного неблагополуччя (меланхолійна зневіра, ескапізм). Дон Кіхот уособлює прикордонний тип, який свідчить про те, що

емоційне благополуччя / неблагополуччя не є бінарною позицією, а радше континуумом, де можливі гібридні форми.

Отже, твори європейської літератури надали можливість виокремити три основні типи емоційно благополучних осіб (разилієнтний, автентичний, емпатійно-зрілий), три типи емоційно неблагополучних осіб (деструктивно-гедоністичний, патологічно-меланхолійний, травматично-агресивний) та один пограничний тип (афективно-амбівалентний). Літературні образи цих типажів уособлюють в собі патерни конструктивного та деструктивного ставлення до життя.

Загалом треба відзначити, що образи емоційного благополуччя в літературі рідко є статичними. Це скоріше динамічний напрям розвитку особистості, внутрішній вибір, що часто проявляється попри всім обставинам. Саме тому деякі персонажі можуть здаватися зовнішньо спірними, але їх внутрішня стійкість та сформований світогляд роблять з них досконалий об'єкт для психологічного аналізу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в уточненні типології емоційно благополучних / емоційно неблагополучних осіб шляхом емпіричної перевірки даних теоретичного дослідження.

Список використаних джерел

1. Brickman P., Coates D., Janoff-Bulman R. Lottery winners and accident victims: Is happiness relative? *Journal of Personality and Social Psychology*. 1978. Vol. 36, No. 8. pp. 917–927. DOI: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.36.8.917>
2. Frankl V. E. *Man's Search for Meaning*. Boston: Beacon Press, 1946 / 2006. 160 p.
3. Freud S. Mourning and Melancholia. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (Vol. 14, pp. 237–258). London: The Hogarth Press, 1957.
4. Kahneman D., et al. Would you be happier if you were richer? A focusing illusion. *Science*. 2006. 312 (5782). pp. 1908–1910.
5. Kaufman S. B., Yaden D. B., Hyde E., & Tsukayama E. The Light & Dark Triad of personality: Contrasting two very different profiles of human nature. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. pp. 467.
6. Masten A. S. Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*. 2001. Vol. 56 (3). pp. 227–238.
7. Paulhus D. L., Williams K. M. The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*. 2002. Vol. 36 (6). pp. 556–563.
8. Rogers C. R. *On Becoming a Person, A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin; 1961. 377 p.
9. Ryff C. D., Keyes C. L. M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69. pp. 719–727.

**Відомості про авторів, які взяли участь у 6-й Міжнародній науково-практичній конференції
«Achievements of Science and Applied Research» 30 березня – 1 квітня 2026 | Дублін, Ірландія)**

Прізвище ім'я по-батькові	Автор 1	Дерев'янка Світлана Петрівна
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	
Для сертифікату Ім'я та Прізвище латинськими літерами	Автор 1	Derevianko Svitlana Petrivna
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	
Заклад вищої освіти або організація	Автор 1	Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	
Науковий ступінь та вчене звання Для здобувачів вищої освіти рівень (бакалавр / магістр)	Автор 1	канд. психол. наук, доцент
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	
Назва кафедри	Автор 1	Кафедра загальної, вікової та соціальної психології
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	
E-mail	Автор 1	svetl7788@ukr.net
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	
Назва секції (обов'язково)		24. Психологія
Паперова версія сертифікату з мокрою печаткою та підписом (оплачується окремо)	Автор 1	ні
	Автор 2	
	Автор 3	
	Автор 4	

<p>Дані для відправлення паперової версії сертифікату Новою поштою ПШБ Номер телефону Назва міста відділення № Вартість виготовлення паперового сертифікату не входить у вартість організаційного внеску та становить 50 грн. (за один сертифікат)</p>	<p>Заповнюється тільки у разі замовлення друкованого сертифікату</p>
---	--